

ELEV MED VIRK NING

Hvordan samtale med elever om kunst- og kulturproduksjoner?

I denne artikkelen beskriver Beate Børresen verktøy og samtalegrep for en strukturert samtale, og forklarer hvordan det kan bidra til større engasjement og deltakelse fra elever.

Slike samtaler kan også gi verdifulle tilbakemeldinger om produksjoner for produsenter og utøvere i Den kulturelle skolesekken.

Samtaler med barn om kunst- og kulturproduksjoner

Av Beate Børresen

Samtale for tilbakemelding og fordypping

En forberedt og strukturert samtale om kunst- og kulturproduksjoner kan være med å skape en varig opplevelse og gi en resonansbunn for tanker og erfaringer.

Slike samtaler har flere formål. De skal gi tilbakemelding om elevenes opplevelse av produksjonen og være en mulighet til å utvide, utvikle og utdype opplevelsen samt kan bidra til å minske en eventuell fremmedfølelse overfor ukjente kunstuttrykk. Samtalen bør derfor være en integrert del av det som presenteres for elevene.

Slike samtaler kan også bidra til å styrke samarbeidet med skoleverket ved at kunstproduksjoner knyttes til temaer og spørsmål elevene arbeider med. I tillegg kan samtale inspirere lærere som vi vet ønsker hjelp med metodikk knyttet til muntlighet og kritisk tenkning.

Samtaler med elever kan være vanskelig, men er noe man kan få til på en bra måte gjennom forberedelse, struktur og noen enkle grep. Struktur og grep slik de presenteres her, er ment som råd.

Beate Børresen

Beate Børresen er dosent emerita ved Fakultet for lærerutdanning, OsloMet. Børresen er magister i idéhistorie og har arbeidet med lærerutdanning i 30 år. De siste 20 årene har hun særlig arbeidet med filosofi med barn og samtaler i klasserommet.

Hun har vært involvert i DKS siden 2005, blant annet ved å lage samtaleopplegg knyttet til ulike produksjoner.

Børresen har skrevet læreverker og fagbøker innen KRLE samt i filosofi- og samtalepedagogikk.

Rådene bygger på mange års erfaring med samtaler i klasserom. Tanken er at rådene kan brukes som hjelp til å utvikle sin egen stil. Å følge strukturen og bruke grepene slavisk i starten kan være en hjelp til å få det til. Etter hvert som man blir tryggere på form og innhold, kan man tilpasse arbeidsmåtene etter egne ønsker og forutsetninger.

Innholdsfortegnelse

• Samtale i vitenskap og pedagogikk	2
• Struktur for samtalen	2
• Strukturen ser slik ut:	3
• Før samtalen	4
• Hvordan lage oppgaver	4
• Hvordan lage tidsplan	4
• Arbeidsmåter eller grep i samtalen	5
• Loggark	5
• Tenkepause	5
• Fordeling av ordet	6
• Skrivning på tavla	7
• Hvordan engasjere elevene	7
• Små barn	8
• Etterarbeid	9
• Prosjektinformasjon	9

Samtale i vitenskap og pedagogikk

Samtale har vært en sentral arbeidsmåte i vitenskap og undervisning helt fra antikken. Fordi den enkelte sjelden kan komme fram til kunnskap alene, er det nødvendig å samarbeide gjennom å dele ideer og forståelse, og utvikle dette sammen med andre. I pedagogikk er utgangspunktet at elevene ikke er passive mottakere av lærerens kunnskaper, men er med og skaper egen forståelse og læring.

For å lære må elevene reflektere. For å reflektere må de formulere det de vet, tror, forstår og ikke forstår. Det gjør de best gjennom å snakke – til andre og med andre.

Slike samtaler har en egen form preget av en plan, konsentrasjon, undersøkelse og ledelse. Dette skiller dem fra det som vanligvis forbindes med samtale, nemlig meningsutveksling og diskusjon. Poenget er å bruke forskjeller og uenighet hos deltakerne til å gå dypere inn i, og utrede, det som er vanskelig eller uklart. Ofte omtales slike samtaler for utforskende eller lærende.

Struktur for samtalen

Denne type samtale er preget av struktur og ledelse. Målet er å engasjere alle elevene og hjelpe dem med å gå ut over ren meningsutveksling. Siden det er tydelig hva elevene skal gjøre og hvorfor, er det enklere å konsentrere seg og få mer ut av arbeidet. For at dette skal fungere maksimalt, bør samtalen forberedes – både når det gjelder innhold og form.

Strukturen ser slik ut:

- Elevene presenteres for en oppgave i form av spørsmål de skal svare på, eller påstander de skal ta stilling til, med begrunnelse. Oppgaven bør være på et ark med plass til å skrive.
- Elevene får en kort tenkepause til å gjøre oppgaven.
- En elev velges ut til å starte samtalen. Vedkommende leser opp sitt svar og begrunnelsen for dette, og samtalelederen skriver det på tavla. Les mer under *Fordeling av ordet*.
- Alle skal vurdere om det er en god begrunnelse eller om den kan forbedres. Elevene skal altså ikke si om de er enige eller uenige i det som står på tavla, men forklare hvorfor det er bra eller hjelpe til med å gjøre begrunnelsen bedre, for eksempel ved å bruke andre ord eller komme med eksempler.
- Når det første innspillet er ferdig utviklet, velger man ut en ny elev og gjentar prosedyren.
- Samtalen avsluttes med en metasamtale, en samtale om samtalen, hvor elevene svarer på spørsmål som «Hva har vi lært?» «Hva var vanskelig?», og liknende.

Variant

Hvis elevene skal nevne noe som var bra, spennende, dårlig, eller liknende, i tenkepausen, kan svarene samles inn i runder. Dette er nyttig for å samle inn elevenes vurdering av en produksjon.

- Velg en elev til å starte runden etter tenkepausen. Eleven leser opp sitt svar, for eksempel noe som var bra. Svaret skrives på tavla under overskriften «Noe som var bra».
- Eleven som sitter ved siden av den som ble valgt ut, fortsetter. Runden fortsetter alle har svart. Man skal ikke gjenta noe som allerede står på tavla. I stedet skal man si «pass» eller «Det samme som ... [navn på medelev]».

- Neste liste, for eksempel over noe som var dårlig, går motsatt vei. Den starter med den som var sistemann i forrige runde.
Les mer under *Fordeling av ordet*.

Før samtalen

Samtalen blir bedre med forberedelse. En plan å støtte seg på bidrar til å gjøre samtalelederen trygg, og det er også lettere å engasjere elevene når oppgavene man presenterer er gjennomtenkte.

Hvordan lage oppgaver

- Bestem om elevene skal konsentrere seg om å gi tilbakemelding på produksjonen eller om de også skal arbeide med innholdet.
- Velg hva det er elevene skal vurdere eller hvilket tema som tas opp i produksjonen.
- Oppgavene i form av spørsmål/påstander må være klare og korte, helst ikke inneholde «ikke» eller «kan» og ikke være ledende.
- Spørsmål som må besvares med ja eller nei samt en begrunnelse, fungerer best. Påstander som man tar stilling til gjennom å være enig eller uenig samtidig som man begrunner, fungerer også godt. Slike oppgaver gjør det lettere å starte samtalen med en optelling av ja og nei eller enig og uenig. Til slutt kan man eventuelt ta en optelling for å se om noen har skiftet mening. Slikt skaper liv i samtalen.
- Oppgavene må være såpass vanskelige at elevene må tenke for å komme fram til svar, og de må få mulighet til å gi egne, eventuelt også negative, tilbakemeldinger.

Eksempler:

- Hva var bra i ... (navn på produksjonen)?
- Hva var dårlig eller kunne vært bedre?
- Hva lærte du? Skriv ned noe du lærte.
- Skriv ned noe du hørte som du ikke har hørt før, eller noe du så som du ikke har sett før.

Eksempler på påstander med utgangspunkt i temaer:

- Gutter er sterkere enn jenter.
- Man vet alltid når man er forelsket.
- Man må like broren eller søsteren sin.
- Kan man vite hva andre føler?
- Hvordan vet man hva som er rett?
- Trenger man regler for å vite hva som er rett?
- Barn skal gjøre som voksne sier.
- Man må ikke hugge trær.
- Fred er fravær av krig.
- Teater er kunst.

Oppgavene settes på et ark med plass til å skrive. Les mer under *Loggark*.

Hvordan lage tidsplan

- Som regel har man en skoletime, dvs. 45 til 60 minutter. Bruk kortere tid med de yngste elevene.
Les mer under *Små barn*.
- Bestem og noter hvor mye tid hvert punkt skal ta.
- Ha tidsplanen og en klokke foran deg under samtalen.

- Bruk tiden godt. Ikke ha en for lang innledning med mange beskjeder. Presenter deg kort og si at elevene skal hjelpe til med å gjøre produksjonen bedre.

Arbeidsmåter eller grep i samtalen

Hensikten med disse grepene, er å få flere og bedre tilbakemeldinger enn det som vanligvis kommer fram ved mer spontane spørsmål- og svarekvenser. Metodikken hjelper flere elever med å komme til orde, og skaper mulighet for større mangfold i det som sies.

Loggark

Oppgavene elevene skal arbeide med, bør presenteres på ark med plass til å skrive. Et slikt ark kalles et loggark fordi det er satt opp i overensstemmelse med gangen i samtalen. Det bidrar til å strukturere, og føre logg over, elevenes arbeid.

Når formålet med samtalen er å få tilbakemelding fra elevene, fungerer et loggark spesielt bra. Man får tilgang til tanker og ideer som ikke kommer fram i samtalen siden man kan samle inn arkene og gå gjennom dem i ettertid.

Hvordan lage og bruke loggark

- Skriv navn på produksjonen og dato øverst.
- Ha overskrifter som følger samtalestrukturen.
 - 1) Spørsmål
 - 2) Spørsmål eller Påstand
 - 3) Tenkepause eller Ta stilling, hvis dere skal telle opp ja/nei, enig/uenig
 - 4) Samtale
 - 5) Metasamtale
- Skriv inn to til tre spørsmål eller påstander. Sett inn én til to linjer til å skrive på per oppgave. Dermed oppfordres elevene til å formulere seg kort.
- Skriv gjerne Ja/Nei, fordi ..., Enig/Uenig, fordi ..., for å hjelpe elevene med å begrunne.
- Skriv inn 1 til 2 metaspørsmål med en linje til å svare på for hvert spørsmål.
- Del ut ett loggark til hver elev.
- Elevene skal ikke sette navn på loggarket.
- Les oppgavene høyt. Spør om det er noen som ikke forstår. Oppklar eventuelle problemer og misforståelser.
- La elevene løse oppgavene i en kort tenkepause.
Les mer under *Tenkepause*.
- Til slutt får elevene en ny tenkepause hvor de skal svare på metaspørsmålene. Forklar at de ikke skal svare «riktig», men skrive det de tenker eller tror.
- Ta en runde om metaspørsmålene hvis det er tid. Det viktigste er at elevene har svart på loggarket slik at dere kan lese det etterpå. Les mer under *Fordeling av ordet*.
- Samle inn loggarkene til slutt.

Eksempel på metaspørsmål:

- Hva har vi lært?
- Hva har vi lært om?
- Hva var vanskelig?

Tenkepause

Å få tid til å utvikle svar og begrunnelser gjennom å skrive, gjør at tankene blir klarere og ikke minst at man husker det man tenker. Dette skaper i tillegg mulighet for flere til å ta ordet. Når man har noe nedskrevet, er det lettere å si noe. En felles tenkepause sikrer også at alle elevene engasjeres i oppgavene. Det blir ofte også større mangfold i det

som presenteres, siden elevene skal lese opp det de tenkte og dermed i mindre grad følger hverandre eller sier det de «tror er bra».

Det at tenkepausen er kort, er med å understreke at elevene ikke skal komme fram til riktige eller perfekte svar, men at de skal skrive ned noen første tanker.

- Gi beskjed om hva elevene skal gjøre i tenkepausen.
- Si tydelig fra når tenkepausen begynner og hvor lang den er.
- Ta tiden.
- Spør til slutt om noen trenger mer tid. Hvis ja, får de maks 30 sekunder.

Fordeling av ordet

Når tenkepausen er ferdig og man eventuelt har talt opp ja/nei eller enig/uenig, starter samtalen med at en elev leser opp det han eller hun har skrevet.

- Eleven bør velges ut tilfeldig ved bruk av terning. Det finnes terninger som går til forskjellige tall. De vanligste går til 12 eller til 20. Slike kan kjøpes i spillbutikker eller på internet.
- For at bruken av terning skal fungere, må elevene ha et tall. La dem telle oppover i en runde, og be dem notere eller huske tallet sitt. Hvis det er flere elever enn det er tall på terningen, teller man en runde til slik at noen elever får det samme. Da får eventuelt begge elevene ordet, eller den som har snakket minst eller har noe viktig å si.
- En tellerunde fungerer også som en oppvarming ved at alle elevene engasjeres og får brukt stemmen.
- Når elevene skal presentere hva de mener er bra, dårlig og liknende, bør man ha innsamling i en runde.

- Trill terningen – tallet bestemmer hvilken elev som starter. Vedkommende leser opp, helst bare ett eller noen få ord. Samtalelederen skriver svaret på tavla. Ordet går videre til eleven som sitter ved siden av, gjenta dette til alle har fått ordet.
- Elevene skal ikke gjenta noe som allerede står på tavla. Har de tenkt det samme, skal de enten si «pass» eller «Jeg har det samme som ... [navn]».
- Neste runde starter med eleven som hadde ordet sist.
- Hvis man skal ha en tredje runde, bruker man terningen på nytt.
- Terning skal bare brukes etter at elevene har hatt en tenkepause.
- Et alternativt til å bruke terning er å trekke lapper med elevenes navn på.

Elevene skal selvsagt også ha mulighet til å rekke opp hånden eller bli bedt om å si noe av samtalelederen. Det siste særlig hvis en elevs kroppsspråk tyder på at vedkommende har noe å si, er uenig, eller liknende.

Skriving på tavla

Å skrive det elevene sier på tavla, hjelper alle med å huske det som har blitt sagt. Det er et sentralt poeng siden vi er ute etter elevenes opplevelser, meninger og råd. At det som er blitt sagt er skrevet ned, gjør det i tillegg lettere å hjelpe elevene med å holde seg til saken. Samtalelederen kan peke på det som står på tavla og spørre «Snakker du om dette?» «Har du noe eksempel på dette?» «Hvem er enig med dette?», og liknende.

Å skrive det som blir sagt på tavla, fungerer som en anerkjennelse av elevene. Man viser dem at det de sier er viktig. Mange blir modige av at det de sier blir skrevet opp, det blir en bekreftelse på at det ikke er «feil» eller «dumt».

- Skriv tema for samtalen og dato øverst på tavla. Det gjør det enklere når du skal gå tilbake til dokumentasjonen i ettertid.
- Skriv det hver elev leser opp etter tenkepausen samt de andre elevenes reaksjon på dette. Skriv gjerne elevenes navn i parentes.
- Ikke visk ut hvis noen ombestemmer seg, noe forandres osv. Sett heller kryss over. Da er det mulig å huske gangen i samtalen, hva man var enig om, og hva man var uenig om, hva man forbedret og liknende.
- Husk å ta et bilde hvis du må viske ut pga. plassmangel.
- Hvis dere er to, så kan én skrive på tavla mens den andre leder samtalen. Alternativt kan du be klassens lærer om hjelp.
- Hvis dere har opptelling – ja/nei/enig/uenig – skriv antallet rett under eller ved siden av oppgaven.
- Skriv det elevene sier akkurat slik de sier det. Ikke bruk forkortelser eller omskrivninger.
- Hvis dere skal utvikle noe en elev sier, videre, skriver dere kommentarer, innvendinger, eksempler osv. nær det opprinnelige utsagnet. Bruk eventuelt streker og piler.
- Husk å ta bilde av tavla. La gjerne elevene se at du gjør det. Det gir dem en bekreftelse på at de er viktige. Å ha et slikt bilde av tavla, bidrar til å huske og oppsummere det elevene har sagt og gjort.

Hvordan engasjere elevene

Alle kan ikke få ordet i løpet av en samtale på rundt 45 minutter, bortsett fra hvis dere har innsamling av enkeltord eller -utsagn i runder. Likevel bør alle engasjeres.

- Elevene engasjeres ved at alle gjør en skriftlig oppgave i den innledende tenkepausen.

- La elevene vise standpunkt etter tenkepausen ved å reise seg. Først reiser de som er enige i påstanden eller har svart ja på spørsmålet seg. Antallet skrives på tavla. Deretter gjør de som er uenige eller har svart nei det samme.
- Elevene kan også vise standpunkt gjennom å stille seg under lapper. Lag to til fire stykker, avhengig av antall elever og kompleksiteten på produksjonen. Heng dem på veggen eller legg dem på gulvet. På lappene kan det stå generelle ting som: «Den [navn på produksjonen, noe i produksjonen ...] var morsom.» «Det var kjedelig.» «Det var interessant.» Eller mer konkrete påstander knyttet til hendelser eller temaer.
- Velg ut noen til å begrunne hvorfor de står der de står.

Små barn

I denne sammenheng er små barn elever definert som barn fra 5 til 8 år, altså elever som går på 1. til 3. trinn. I denne alderen har de fleste problemer med å konsentrere seg lenge, lytte til hverandre, samt å skrive og lese.

- Samtalen må derfor være kortere og gå fortere/raskere. Det vil si totalt rundt 20 minutter, med tenkepauser på maks 30 sekunder.
- Det kan være en hjelp å ha samtale med bare en halv klasse. Det bør i så fall være en tilfeldig halvpart, ikke bare «flinke» elever læreren har valgt ut.
- Samtalelederen må bruke færre ord og ha færre forklaringer.
- Elevene må få mulighet til å bevege seg slik det er beskrevet ovenfor, men da bare ved bruk av bilder eller ett til to ord på en plakat.
- Selv om elevene i liten grad kan lese, er det viktig å skrive det som sies på tavla. Først og fremst for at det skal huskes, men også for å understreke at det elevene sier er viktig.

- Det kan være en hjelp å skrive de enkelte elevutsagnene med forskjellig farge. Man kan oppleve at elevene sier ting som «Jeg er enig med den blå.» «Jeg har et eksempel på den rosa.»

Begrepskort

Begrepskort er kort med bilder, tegninger, eller ett til to ord. Bildene og ordene kan handle om vurdering generelt. Kortene kan ha med ord som bra, morsomt, kjedelig, rart osv., eller om hendelser og temaer i produksjonen.

- Ha tre til fem kort. Vis dem til elevene og si hva de forestiller, eller les ordene som står på.
- Legg kortene utover et bord eller på gulvet hvor alle kan se.
- Gi elevene en tenkepause hvor de skal finne et kort som sier noe om hvordan de tenker.
- Bruk terning til å velge ut en elev som skal starte.
- Eleven løfter opp et av kortene og forklarer hvordan hun eller han har tenkt, eller på hvilken måte det henger sammen med forestillingen.

Etterarbeid

- Skriv ned ting elevene har sagt, egne inntrykk og tanker, så fort som mulig etter samtalen.
- Gå gjennom bildene av tavla og loggarkene.
- Tenk over hvilke oppgaver som engasjerte elevene, om noe bør sies klarere, formuleres på en annen måte, droppes helt, og liknende.
- Tenk over egen samtaleledelse. Hva fungerte, hva fungerte ikke?
- Lag lister over hva som bør forandres til neste gang, både når det gjelder innholdet på loggarket og samtaleledelsen.
- Husk at slike samtaler ikke alltid går bra. Det kan være mange grunner til det, for eksempel at elevene er slitne eller ikke er vant til å samtale med hverandre, i tillegg til at man selv ikke var lydhør nok eller passet tiden. Det er viktig å ikke miste motet.
- Oppgaver som fungerer bra i én klasse, kan fungere dårlig i en annen.

Prosjektinformasjon

Prosjekt elevmedvirkning var et av tre delprosjekter i Kulturtankens utviklingsprosjekt DKS-skole (2018- 2020). En av prosjektets piloteringer hadde som mål å utvikle en metode for samtalebasert evaluering og tilbakemeldinger på DKS-produksjoner. Samarbeidsparter var DKS-administrasjoner i Viken, Oslo, Trondheim, Bergen, Rogaland og Asker, under ledelse av Gustav Jørgen Pedersen og Bente Aasheim fra Kulturtanken.

Beate Børresen ble engasjert som foredragsholder i prosjektets innledende fase. Etter møtet med Børresen, ønsket samarbeidspartene å benytte hennes arbeid som grunnlag for sitt videre utviklingsarbeid. Børresens ble dermed involvert i prosjektet som veileder.

Verktøyark for Evaluering og tilbakemeldinger på DKS-produksjoner, beskriver samarbeidspartenes erfaringer i planlegging og gjennomføring, og inneholder råd for for andre som vil prøve. Det anbefales å lese både Børresens artikkel og verktøyarket.

Prosjektet har også utviklet tilleggsressurser for metoden i form av en film og en fag-artikkel om vurdering i skolen. Begge er tilgjengelig på Kulturtankens ressursider.

Foto: Knut Sørhusbakken & Torgeir Engen/Kulturtanken